

ROKOPIŠNA PESNIŠKA ZAPUŠČINA ALOJZIJA REMCA

Jožica Čeh Steger

Filozofska fakulteta, Maribor

jozica.ceh@um.si

DOI:10.4312/Obdobja.36.211-216

Prispevek se ukvarja z rokopisno pesniško zapuščino v Trstu rojenega Alojzija Remca (1886–1952), ki jo hrani Domoznanski oddelek Knjižnice Ivana Potrča Ptuj. Obsega več kot 250 rokopisnih pesmi, od katerih je bil v različnih revijah in časopisih objavljen le neznaten delež. Pesmi so zapisane v štirih naslovljenih zvezkih in v dveh zbirkah na listih. V prispevku je podrobneje predstavljena prva zbirka pesmi na listih, ki je bila po vsej verjetnosti pripravljena za tisk, saj gre za avtorjeve prepise pesmi iz zvezka *Verzi*.

literarna zapuščina, pesniški rokopisi, rokopisna zbirka, cikel *Pozne rože*

The paper discusses the poetic heritage in manuscript form of Alojzij Remec (1886–1952), born in Trieste. The material is housed in the Local Studies department of the Ivan Potrč Library in Ptuj. It encompasses over 250 poems in manuscript form, from which only a modest portion has been published in various journals and newspapers. The poems were written in four titled notebooks and in two collections on loose pages. In this paper, one of the collections from the latter is presented, which had most probably been prepared for print, since the poems are the author's copies from the notebook *Verzi* (Verses).

literary heritage, poetic manuscripts, manuscript collection, poetic cycle *Pozne Rože* (Late Flowers)

Remčeva pesniška zapuščina v Knjižnici Ivana Potrča Ptuj

Slovenska literarna zgodovina je v Trstu rojenega Alojzija Remca¹ (1886–1853) umestila med sopotnike slovenske moderne in njegovemu pesništvu z izjemo antologijske pesmi *Človek*, objavljene leta 1918 v *Domu in svetu*, ni posvetila večje pozornosti.² Na Remčevo obsežno rokopisno literarno zapuščino, ki jo hrani Domoznanski oddelek Knjižnice Ivana Potrča Ptuj, je opozoril zdaj že pokojni bibliotekar in profe-

¹ Otroštvo je preživel pri svojem dedu v Oseku, po končani gimnaziji v Trstu se je vpisal v goriško bogoslovje, po treh letih izstopil in se odločil za študij prava v Gradcu. Po koncu študija je najprej služboval kot odvetniški pripravnik v Gorici in Ljubljani. Leta 1927 se je ustalil kot odvetnik na Ptuj, kjer je od leta 1935 do začetka druge svetovne vojne opravljal tudi župansko funkcijo. Med drugo svetovno vojno je bil z družino izgnan v Vrnjačko Banjo. Po osvoboditvi se je znova ustalil na Ptuj, tam je tudi pokopan (Kajzovar 2008: 18).

² Franc Zadravec je to pesem uvrstil v svoj izbor slovenske futuristične in ekspresionistične poezije *Pot skozi noč* (1966) in o njej pisal tudi v monografiji *Slovenska ekspresionistična literatura* (1993) ter v *Slovenski književnosti II* (1999). Lino Legiša (1969: 116) je v *Zgodovini slovenskega slovstva 6* ob omenjeni pesmi navedel še štiri revijalno objavljene pesmi (Socialno vprašanje, *Zora* 1912/13; Ljubezem in življenje, *DiS* 1914; Pri pokopališču svetega Lenarta, *DiS* 1918; Z Vipavskega, *Gor. Slovenka* 1923).

sor slovenščine Vladimir Kajzovar v svoji strokovni publikaciji *Alojzij Remec*, ki jo je leta 2008 izdala Knjižnica Ivana Potrča Ptuj. V Remčevi literarni zapuščini³ najdemo več kot 250 rokopisov pesmi, ki pričajo o pesnikovem več kot polstoletnem ustvarjalnem navdihu. Rokopisne pesmi se nahajajo v štirih naslovljenih zvezkih (*Poezije* (37 pesmi), *Poezije* (29 pesmi), *Na razpotju* (84 pesmi), *Verzi* (102 pesmi)) in v dveh pesniških zbirkah na listih, od katerih je bila prva najverjetneje pripravljena za tisk, saj vsebuje prepise enainštiridesetih pesmi iz zvezka *Verzi*.⁴ Za zdaj ostaja odprto vprašanje, zakaj je Remec revijalno objavil le delček svojih pesmi. V strokovni javnosti je poznan predvsem kot dramatik in morda se je tudi sam identificiral predvsem s svojimi dramskimi deli.

Rokopisna zbirka na listih

V Remčevi literarni zapuščini sta poleg omenjenih zvezkov ohranjeni še dve rokopisni pesniški zbirki na listih, ob katerih lahko za prvo zbirko, ki vsebuje 41 pesmi, z veliko gotovostjo trdimo, da je bila pripravljena za tisk. Razen dveh pesmi (Ljubezen in življenje, Mlada ljubezen) gre namreč za prepise izbranih pesmi iz zvezka *Verzi*,⁵ ki šteje 102 naslova oz. 120 pesmi.⁶ Izbrane pesmi za to zbirko so s črnilom prepisane na liste. Pisava je lepa in dobro čitljiva. Remec je k posameznim pesmim v zvezku *Verzi* pogosto pripisal kraj in datum nastanka pesmi, večkrat tudi letnico in mesto revijalne objave. Na podlagi teh podatkov in zaporedja pesmi v zvezku lahko ugotovimo, da želi zbirka, v katero je vključenih 22 neobjavljenih in 19 revijalno objavljenih pesmi,⁷ predstaviti Remčeve zgodnje pesmi, nastale pretežno med letoma 1909 in 1913 in še do konca prve svetovne vojne v krajih pesnikove mladosti.⁸ Zbirka torej vsebuje izbor pesmi iz Remčevih študijskih in vojaških let v Gorici in Gradcu ter pesmi, ki so nastale v njemu ljubem Oseku, kjer je preživel

³ Rokopisno in knjižno gradivo Alojzija Remca je Domoznanskemu oddelku Knjižnice Ivana Potrča Ptuj podaril sin Miha Remec. Popisano in shranjeno je v štirih arhivskih skatlah. Rokopisno gradivo vsebuje pesmi, dramska in pripovedna besedila. Po navedbah Vladimira Kajzovarja (2008: 91) je knjižnica dobila tudi Remčevo korespondenco, vendar sta jo hči Vera Remec in njen mož Božo Podkrajšek začasno umaknila.

⁴ Kajzovar navaja, da je Miha Remec decembra 2007 izročil ptujski knjižnici tudi cikel pesmi iz zadnjih let očetovega življenja. Aprila letos sem tam pregledovala Remčevo rokopisno literarno zapuščino, vendar teh pesmi nisem našla. Ko sem se v zvezi s tem pisno obrnila na pesnikovega sina Miha Remca, mi je v e-sporočilu z dne 15. 5. 2017 pojasnil, da se po vsej verjetnosti nahajajo v osebni arhivu pokojnega Vladimira Kajzovarja, ki je nameraval izdati izbor Remčevih pesmi. Ptujška knjižnica je nato na mojo prošnjo stopila v stik s pokojnikovimi svojci. Ti so ji prijazno odstopili del pokojnikovega osebnega arhiva, v katerem se je našel omenjeni cikel pesmi. Znova je dosegljiv v Domoznanskem oddelku Knjižnice Ivana Potrča Ptuj. Gospodu Mihi Remcu, osebju Knjižnice Ivana Potrča Ptuj in svojem pokojnega Vladimira Kajzovarja se iskreno zahvaljujem, da so pripomogli k ponovni najdbi teh pesmi.

⁵ Prim. Bibliografijo Remčevih objavljenih pesmi (Kajzovar 2008: 86–88).

⁶ V zvezku *Verzi* se nahajajo tudi pesniški cikli, zato se število naslovov pesmi ne ujema s številom pesmi. Remec je v tem zvezku ciklično povezal trikrat po dve (Slovo in pozdrav, Spominski listi, Anica), trikrat po štiri (Tebi, K ciklu Tebi, Praspomini) in enkrat šest pesmi (Med nami).

⁷ Objavljene so bile med letoma 1909 in 1913 v *Domu in svetu* (9 pesmi) in v *Zori* (9 pesmi). Le pesem Z Vipavskega je bila objavljena šele leta 1923 v *Gor. Slovenki*, vendar je nastala že leta 1913.

⁸ Remec je končal študij prava leta 1916 in se tega leta v Gradcu tudi poročil. Po odsluženem vojaškem roku je bil eno leto odvetniški pripravnik v Gorici (SBL, Kajzovar 2008: 18).

zgodnje otroštvo in kamor se je po vsej verjetnosti vračal na počitnice tudi v študijskih letih.

V omenjeni rokopisni zbirki je torej dobra tretjina pesmi iz zvezka *Verzi*. Zapisano ima tudi geslo,⁹ ki govori o pesnikovem slovesu od lepe mladosti in o slutnji temne prihodnosti v podobi čaše, polne strupa. Metafora čaše lahko spominja na Župančičevo, vendar se Remčev lirski subjekt ne predaja čutnim opojem in v nasprotju z Župančičevim vitalizmom ter osvajanjem daljnih ciljev sluti temno in bolečo prihodnost v izločenosti in samoti. Iz zbirke je pesnik izločil več pesmi, v katerih opeva ljubezen do različnih deklet (Slovo in pozdrav, K ciklu Tebi, Spominski list, Jaz in ti, Dekliška pesem, Misli na dekcle, Anica, Bezeg ob dekletovem oknu idr.), nekatere priložnostne in posvetilne pesmi (Pesniku Ant. Medvedu, Moji Anici za god, Sestricama), pesmi s ponavljajočimi se motivi o letnih časih (Pomladni pozdrav, Pomladanski sonet, Pomladna noč, Iz solčnih časov, V avgustu, Pomladni dež), pesmi o krščanskih praznikih, pesmi s svetopisemsko in religiozno temo (Molitev, Eva, Adam, Gorski materi božji, Sveta noč, Na velikonočni ponedeljek), večino pesmi z igrivo in humorno motiviko (Ob košnji, Zdaj spet je tisti lepi čas, Na sejmu sem bil, Nedeljsko popoldne), groteskno pesem z vojno temo (Človek) in tudi pesmi, ki so nastale po prihodu na Ptuj. Slednje kažejo realistične stilne poteze in tematizirajo socialne razmere ter pokrajinsko podobo ptujsko-haloške okolice (Uboštvo (Štajerski motiv), Gradič in kočica, Povratek iz Haloz, Pomlad v Halozah, Pesmi iz Ptuja, Gorski Materi Božji, Mali bogovi).

Podatka o nastanku prepisa pesmi za zbirko ni mogoče ugotoviti, vendar lahko sklepamo, da je nastal po letu 1917, tj. po poroki z Anico Ratej, kot nekakšna retrospektiva mladostne dobe, pri čemer je svoje zgodnje ljubezenske pesmi iz zvezka *Verzi*, nastale v Oseku med letoma 1909 in 1912, najbolj izločil in nekatere uvrstil šele proti koncu zbirke. Po navedbah v zvezku *Verzi* sovpadе nastanek večine ljubezenskih pesmi s časom po pesnikovem izstopu iz goriškega bogoslovja. Ljubezensko čustvo do konkretnega dekleta v Oseku (v eni od pesmi jo nagovori z imenom Cilka) je pristno. Toda lirski subjekt želi ohraniti njeno deviškost, zato se od nje poslovil (Slovo).

Pesmi v zbirki so razvrščene po motivno-tematskem kriteriju, vendar le-ta ni izpeljan povsem dosledno. Na začetek so umeščene pesmi z motivi iz vojaške dobe,¹⁰ v katerih prevladujejo mračna in črnogleda občutja prvoosebnega lirskega subjekta (Večer ob jezeru, Ob dvanajsti uri) kakor tudi obsodba vojaštva, ki povzroča razčlovečenje človeka (Črnovojnik) in invalidnost. V pesmi Jorgovan¹¹ denimo lirski subjekt potoži, da mu je vojska vzela vid in s tem tudi veselje do življenja. V tem sklopu je tudi pesem Z Vipavskega, ki bi jo lahko umestili v domačijski realizem. Začenja se z lepotnim metaforičnim opisom pokrajine, nato pa se skozi govor ostare-

⁹ Geslo se glasi: »Ti zlata, blažena mladost, adijo! / Srce v obete tvoje več ne upa – / oči v bodočnosti temo strmijo / in v grenko čašo žitja, polno strupa.«

¹⁰ Alojzij Remec je bil pri vojakih od oktobra 1914 do oktobra 1918, nato so ga upokojili kot invalida s činom poročnika (Kajzovar 2008: 18).

¹¹ *Jorgovan* je hrvaški izraz za *španski bezeg*.

lega krajana razvije v diskurz o minljivosti življenja in razpadanju vaše tradicije zaradi razvoja prometne modernizacije v dolini. V nizu pesmi iz študentskega življenja v Gradcu se tu in tam pojavijo bolj igrivi in hudomušni toni, vendar tudi v teh pesmih prevladuje osamljen, po domu in Vipavski dolini hrepeneč lirski subjekt ali tak, ki razmišlja o svojem življenju kot o temni in neznani poti. V pesmi Študentovska lirski subjekt nima več sogovornika in se zaman sprašuje o smislu svojega življenja: »In jaz ne vem, kaj od sveta želim, / življenju kakor sfingi zrem v oči ...«. Pesmi govorijo tudi o socialnih (Socialno vprašanje) in generacijskih razlikah med ljudmi ter o razlikah med vaško in mestno kulturo. Razkroj tradicionalnih vrednot, zmaga materializma in kulturne razlike med vasjo ter mestom se razbirajo tudi v pesmi z nekoliko zavajajočim naslovom Dekadenca.

V drugi polovici zbirke se prepletajo ljubezenske, razpoloženske in refleksivne pesmi. Uvaja jih Jesenski sonet z impresionistično podobo vaše pokrajine in s pesnikovo zasidranostjo v tem svetu, medtem ko zaključni sonet prinaša impresijo pomladi (Pomladni sonet). Remčev lirski subjekt se v teh pesmih giblje v obzorju krščanske morale in obvladuje svojo strast, da bi ohranil dekletovo nedolžnost. Nekdanja ljubezen odseva kot lep in čist spomin: »Kot svetel angel je najina mlada ljubezen, / o moja devotka, nad srci nama bdela, / kot plah odsev iz večnosti, iz paradiža / njegova krila nad nama so blestela« (Mlada ljubezen). Njuna ljubezen je bila »čisti raj« (Mlada ljubezen), dekle je »draga« (Jesenski sonet), »moj cvet« (Tebi), »devotka« (Mlada ljubezen), »preljuba« (Ljubezen in življenje). Podobna poimenovanja in metafore za deklet se nahajajo tudi v ljubezenskih pesmih proti koncu zbirke, ki so vzniknile iz ljubezni do poznejše žene Anice.

Kot stalnica se v zbirki ponavljajo otožna razpoloženja lirskega subjekta, občutek osamljenosti in strahu pred prihodnostjo ter hrepenenje po domu, še zlasti po Vipavi. Podobno kot Murn je tudi Remec rad povezal pokrajinsko impresijo s temno bivanjsko refleksijo. Lirski subjekt sliši oglašanje sove (Sova), spet drugje si dopoveduje, da je sredi ljudi povsem sam (Sam si). Iz razbolele pesnikove duše, iz školjke, se rodi »biser ljubavi«, vendar ga nima komu dati. Čeprav je Remec ubesediti pokrajino v vseh letnih časih, so vendarle najpogostejše impresije jesenske in pomladanske pokrajine. Vedno znova se mu vračajo v spomin impresionistične podobe domače Vipavske doline z grozdem, s soncem, z bujnim zelenjem in burjo. Pesem Burja je čista impresija, vendar so takšne pesmi redke.

V Remčevih zgodnjih pesmih odmevajo značilnosti Murnove in Župančičeve lirike. Na prvega se navezuje z nekaterimi motivi in motivnimi drobcami (škrjančki, zatekanje lirskega subjekta v vaški svet, motiv kresovanja, svatbe, temna razpoloženja idr.), na Župančiča spominjajo navdušenje nad pokrajinsko svetlobo, želja po utrditvi življenjskih moči lirskega subjekta (Življenju) in tudi nekateri izrazi za deklet in ljubezen (devotka, ljubav, gardine) ter izhodišča metafor (npr. čoln, školjka, biser, zvezde, zarje, konj, cvetje). Remec ima do narave čutno-čustveni odnos, naravni pojavi so v gibanju in oživiljeni, zato so izrazite glagolske metafore in personifikacije. Raznovrstni barvni pridevki niso prepogosti in označujejo polne barve. Barvno-svetlobni in zvočni pojavi so izraženi tudi z glagoli (zeleneti, rumeneti, goreti, zlatiti se,

bleščati). Z barvnimi pridevki je najpogosteje zapisoval sivo barvo za evokacijo otožnih razpoloženj, ob tej še črno, zeleno, zlato, belo, biserno in srebrno¹² barvo, ki mu je pomenila najvišjo obliko dekliške in naravne lepote. Metafora kot pomembna prvina Remčevega pesniškega sloga se giblje v območju metaforike slovenske moderne in posega po izhodiščih rastlin, rož,¹³ vode, svetlobe in ptic. Pesmi, nastale na ozadju prve svetovne vojne, vsebujejo groteskne podobe in rezke metafore ter kažejo na slogovni premik v ekspresionizmu. Na to opozarjajo tudi novi pridevki s področja vojaštva ob jedrnih besedah za svetlobo in zvok, ki sta v impresionistični pesmi predstavljala najtrdnejše jedro estetskih podob.¹⁴

Pozne rože

Snopič ljubezenskih pesmi, ki ga bomo poimenovali *Pozne rože*, je nastal v zadnjih letih pesnikovega življenja, od jeseni 1950 do jeseni 1952. Ohranjenih je devetnajst tipkopisov pesmi, od katerih so vse razen zadnje (Smeh) opremljene s pesnikovim podpisom ter navedbo kraja in datuma nastanka.¹⁵ Cikel teh pesmi lahko poimenujemo *Pozne rože*, saj so tako poimenovane v istoimenski pesmi, ki je sestavni del cikla: »Te pesmi pisal s srčno sem krvjo / le zate. Naj nikdar ne uzrejo dne! / Kot pozne rože same naj cveto, / ko dahnejo ti moj poljub v srce!« Napisane so bile za konkretno osebo, zato je avtor izrecno želel, da se ne objavijo.¹⁶ K enajstim pesmim iz tega cikla je z roko pripisal, da »ne bodo ugledale belega dne«. Mlado in lepo žensko s Ptuja pesnik nagovarja Donata, bila mu je največji dar in mučenica hkrati.¹⁷ *Pozne rože* so pretresljive izpovedi pesnikove pozne, goreče ljubezni do omenjenega dekleta, hrepenenja po njej in prav takšne srčne bolečine ter nemira, ko se mu je umaknila. V pesmi Spoznanje pravi: »O, da nikdar ne uzrl bi moj pogled / lepote bridke tvojega življenja! / Ne bil bi žrtev srčnega trpljenja, / pokojen, tih bi moj in tvoj bil svet ...«.

12 Prim.: »Megle srebrne« (Slovo), »tuberoze so srebrne« (Dva cveta), »cvetove po poti / srebrne siplje nočno nebo« (Sneg).

13 V povezavi z rožami so nastale oblikovno različne metafore, še najbolj kreativna med njimi je metafora srebrni cvetovi za sneg (Sneg). Prim. tudi: »da cvete mi ta čas življenja maj« (Spomin), »mrak je cvetel ves karminast in bel« (Jorgovan), »in misli cvet mi strl« (Zimski sonet), »med cvetnim dežjem« (Med nami), »v teh dneh vzbrstela mlada je radost« (Pod tvojim oknom), »Glej, cvetove po poti / srebrne siplje nočno nebo« (Sneg), »z zvezdami posejan je tolmun« (V parku), »ko sem ti prvi cvet ljubezni v dušo vplel« (Prstan in diamant), »Zori dni prošlih cvetje«, »Ljubav v zvestobo vzklila je trpečo« (Poletni sonet).

14 Npr.: »jeklene melodije« (Velikomestno jutro), »V jutro je planila vojska mlada, / svetla armada solčne luči« (Jutro).

15 Miha Remec navaja, da je doslej iz tega cikla objavil le dvanajst posameznih kitic za ptujski koledar.

16 Miha Remec je avtorici tega prispevka v e-sporočilu z dne 15. 5. 2017 zapisal, da objavi teh pesmi načelno ne nasprotuje, ker po tolikih letih za to ne obstaja več nobena ovira, in razmišlja, da bi jih morda sam objavil.

17 Donata je bila krščanska mučenica, obglavljena 17. 7. 180 v kraju Scili, njeno ime pa v latinščini pomeni toliko kot dar.

Sklep

Alojzij Remec je začel pesniti že v gimnazijskih letih. Prve pesmi je objavil leta 1903 v *Domu in svetu*, nato od 1907 pod različnimi psevdonimi (Slavko Vilinski, Zvoran Zvoranov, Štefan Poljanec, A. R. Štefanovič) in s pravim imenom v različnih revijah in časopisih (v *Zori*, *Domačem prijatelju*, *Slovanu*, *Ljubljanskem zvonu*, *Slovenki*, *Primorskem listu*, *Jadranskem almanahu* idr.). Najintenzivneje je pesnil med letoma 1907 in 1923, vendar tudi pozneje, vse do izteka življenja, kar dokazuje cikel *Pozne rože*.

Najobsežnejši del Remčevih pesmi je nastal v obzorju slovenske moderne. V rokopisni zapuščini se nahajajo lepe in številne pokrajinske impresije iz različnih krajev njegovega bivanja, še zlasti iz Oseka, iz sončne Vipavske doline in Gorice, deloma tudi iz Štajerske. Pogosta stanja lirskega subjekta, osamljenost, odtujenost in brezdomstvo, kakor tudi motivi iz folklorno-kmečkega sveta umeščajo Remčevo pesem v bližino Murnove impresionistične lirike. Ob prevladujoči ljubezenski pesmi s pogosto metaforiko rastlin in cvetja so izpod njegovega peresa nastajale tudi domačijske, priložnostne, posvetilne in socialno občutene pesmi, slednje v realističnem slogu. Ob motivih iz prve svetovne vojne se je približal ekspresionizmu in pesem napolnil z grotesknimi podobami, kriki, vizijami in ostrimi kontrasti, kar najizraziteje ponazarja že omenjena monološka pesem *Človek z groteskno podobo okostnjaka*, stoječega na porušenem goriškem mostu, pa tudi z vizijo novega človeštva. Toda Remec se je v poznih letih svojega življenja znova vrnil v območje ljubezenske izpovedi, bolj strastne kot kdajkoli poprej, in k estetski metafori rož. O tem najzgovorneje priča zopet najdeni cikel *Pozne rože*. Remčeve revijalno objavljene pesmi in izbor iz njegovega obsežnega rokopisnega pesniškega opusa, ki ga hrani Knjižnica Ivana Potrča Ptuj, bi bilo dobro objaviti v knjižni obliki.

Literatura

- KAJZOVAR, Vladimir, 2008: *Alojzij Remec*. Ptuj: Knjižnica Ivana Potrča.
- KOBLAR, France, 1960: Remec, Alojzij (1886–1952). *Slovenska biografija*. Ljubljana: ZRC SAZU. www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi500274/ (datum dostopa: 1. 5. 2017).
- LEGIŠA, Lino, 1969: *Zgodovina slovenskega slovstva VI. V ekspresionizmu in novi realizem*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Literarna zapuščina Alojzija Remca v Domoznanskem oddelku Knjižnice Ivana Potrča Ptuj. Arhivska škatla 1.
- PERŠAK, Tone, 1996: Remec, Alojzij. Janko Kos (ur.): *Slovenska književnost*. Ljubljana: Cankarjeva založba. 388–389.
- ZADRAVEC, Franc (ur.), 1966: *Pot skozi noč. Izbor iz slovenske futuristične in ekspresionistične lirike*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- ZADRAVEC, Franc, 1993: *Slovenska ekspresionistična literatura*. Murska Sobota: Pomurska založba, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- ZADRAVEC, Franc, 1999: *Slovenska književnost II*. Ljubljana: DZS.